

قرآن کریم

حسن پویا

ترجمه گشودن درب‌های جهانی دیگر بر روی یک متن است و با ترجمه کتاب‌ها و متون است که مرزهای گوناگون بر یک اثر باز می‌شود و به جهانی فراتر از آنچه در آن تولد یافته پیش می‌رود. در این میان ترجمه متون مقدس نه تنها به انتشار آنها کمک می‌کند که راهی برای پرورش بنیه‌های دینی جوامع و گسترش آیین‌های خدایی است.

شاید بتوان ادعا کرد که در مقایسه با سایر آثار، متون مقدس تاکنون بیشترین ترجمه و شرح و تحقیق را داشته‌اند تا آنجا که برخی به صدها زبان و هزاران اثر رسیده‌اند و نیز قرآن کریم تنها کتابی است که بیشترین و شکوهمندترین تألیفات و آثار پیرامون و یا درباره آن نوشته شده است و ترجمه قرآن نیز از این قاعده و قانون مستثنی نیست و اکنون به فراخ‌زمان و مکان جهانی شدن همه چیز و همه علوم، قرآن نیز مرزهای فراوانی را در توردیده و ترجمه‌هایی از آن به زبان‌های زنده و مشهور و گاه زبان‌های محلی به انجام رسیده که آمار آن از شمار بیرون است.

با این نگاه و به لحاظ اهمیت بسیار مباحث مربوط به ترجمه، بینات نخستین فصلنامه تخصصی قرآن به زبان فارسی بر آن شد تا شماره‌ای را ویژه این مهم گرداند و لکن پس از شروع با انبوهی از نظرات، آثار و نگاه‌ها مواجه شد که پاسخ‌گویی به همه آنها نه در توان ما و نه در گنجایش بینات بود، از این رو تصمیم گرفتیم این مجموعه را در دو شماره منتشر کنیم و لکن چون پراکنده کردن مطالب در دو شماره جداگانه بهره‌مندی خوانندگان را با سختی مواجه می‌کرد، آن را دو شماره در یک مجله قرار دادیم.

اینک پیرامون این موضوع و آنچه در این باره انجام گرفته است نکاتی را یادآور می‌شویم:

یکم

این شماره بینات که ویژه ترجمه های قرآن است با سرفصل های دیگری غیر از شماره های پیشین منتشر می شود که پس از سرمقاله ، عبارت است از اصول و مبانی ترجمه ، شامل مباحثی که برگشت به قواعد و قوانین ترجمه به ویژه ترجمه قرآن کریم دارد و در این فصل مباحث اساسی ترجمه ، ترجمه پذیری قرآن ، وظایف مترجم قرآن ، اصول اصلی در ترجمه ، تأثیرات بیرونی بر ترجمه ها و مباحثی از این دست مطرح شده است .

فصل دوم گفت و گو است که شامل دو بخش است ؛ بخش اول گفت و گوی اختصاصی با حضرت آیت الله معرفت نکاتی در آن دقیق و قابل تأمل و دقت درباره ترجمه قرآن و نیز برخی از ترجمه ها بیان شده است .

بخش دوم طرح اقتراحاتی است از صاحبان قلم و اندیشه و به ویژه مترجمان کلام الهی که موفق شدیم با ارسال پانزده سؤال برای جمعی از بزرگان ، پاسخ های ارزشمند ۱۵ نفر را دریافت کنیم که در فصل خود از نظر خوانندگان گرامی می گذرد .

فصل سوم نقد و معرفی است که از فصل های پر گفت و گو و پرطرفدار فصلنامه است و همیشه مورد توجه موافقان و مخالفان و نویسندگان مباحث قرآنی و به ویژه مترجمان ارجمند بوده است . در این فصل نقد و معرفی برخی ترجمه ها و یا کتب درباره ترجمه قرآن آمده است و در برخی مقالات به خطاهای ترجمه هایی چند اشارت رفته است ، که قابل تأمل و توجه است .

فصل چهارم شامل کتابشناسی و یا مرجع شناسی است که در این فصل ابتدا ضمن معرفی کوتاهی از تنها مرکز مربوط به ترجمه های قرآن کریم ، به گزارش گونه ای از ترجمه های فارسی موجود پرداخته ایم و در بخش دوم با عنوان مرجع شناسی ترجمه و نقد ترجمه های فارسی ، تمامی کتب و مقالات فارسی و عربی موجود را در حد توان به گزارش نشسته ایم که قطعاً علاقه مندان به این گونه مباحث را سودمند خواهد افتاد و در حدود ۵۰۰ عنوان را معرفی کرده ایم ، که حجم آن نشانه اهمیت این موضوع است .

فصل پنجم این ویژه نامه ، اختصاص به معرفی تفصیلی ترجمه های فارسی قرآن دارد که خود شامل سه بخش است ؛ بخش اول ترجمه های فارسی کهن که در طول سالیانی چند منتشر شده است و در آن حدود ۷ ترجمه معرفی شده ، بخش دوم : ترجمه های جدید که برخی از ترجمه هایی که در سال های اخیر چاپ و یا تجدید چاپ شده است معرفی گردیده و در بخش سوم : ترجمه های منظوم از آغاز تاکنون معرفی شده اند که اکثراً با قلم خود شاعران آنها و از پی نوشت ترجمه ها استفاده شده است .

از آغاز اولین ترجمه قرآن مجید و یا آیاتی از آن اطلاع دقیقی در دست نیست. سرخسی می‌نویسد: که صحابی بزرگ پیامبر خدا (ص)، سلمان فارسی سوره فاتحه را به زبان فارسی برگردانید.^۱ و درباره ترجمه پذیری و یا ترجمه ناپذیری آن اختلاف‌های فراوانی وجود دارد که به صدر اسلام نیز برمی‌گردد تا آنجا که آورده‌اند ابو حنیفه خواندن ترجمه آیات را در نماز جایز می‌شمرد.^۲ در هر صورت از آغازین سده‌های صدر اسلام ترجمه قرآن آغاز شد زیرا که نیاز علاقه‌مندان به آموزه‌های قرآنی و نشر معارف و معانی قرآن کریم مرهون تبیین و توضیح آن به سایر زبان‌ها بود. لیکن ترجمه کامل قرآن به زبان فارسی منسوب به ترجمه طبری است گرچه برخی آن را، از آن طبری نمی‌دانند ولی در هر صورت همیشه این سخن مطرح بوده که آیا ترجمه قرآن کریم، قرآن است یا خیر؟ و آیا ترجمه می‌تواند منعکس‌کننده تمامی آنچه قرآن در صدد آن است بنمایاند؟ و اگر چنین است جنبه‌های اعجازی ادبی و بیانی و... قرآن چه می‌شود؟ از این رو بسیاری از اندیشمندان و علاقه‌مندان به نشر معارف قرآن با این موضوع با احتیاط تمام برخورد می‌کردند و یا از این امر دوری می‌گزیدند؛ که شایسته نیز همین است و مترجمان نیز باید با وسواس بسیار و دقت بی‌حد به آن پردازند و ترجمه قرآن راهی برای کسب و تجارت نباشد، زیرا عملی ناپسند و در خور شأن قرآن نیست که با این نگاه به ترجمه قرآن پرداخته و آن را از تقدس خارج کرده و بلکه آن را شیوه‌ای برای نام و نان برگزینند، چنانکه متأسفانه در برخی از ترجمه‌هایی که در سال‌های اخیر منتشر شده است چنین حالتی مشاهده می‌شود گرچه در این میان ترجمه‌های بسیار ارزشمند و گرانسنگی نیز از مترجمان بزرگ قرآن عرضه شده که شاهد ماندگاری و جایگاه بلند آنها هستیم.

سوم

بیانات از آغازین شماره‌های خود که از سال ۱۳۷۳ آغاز شده است تاکنون توانسته دهها مقاله درباره ترجمه‌ها، معرفی و نقد آنها، لغزشگاهها و نکات علمی و ادبی آنها منتشر نماید که مورد توجه مترجمان قرار گرفته و به اذعان خودشان از آنها بهره‌های فراوان برده‌اند. و اکنون نیز این فرصت فراهم است که ترجمه‌های دیگری را معرفی و یا نقد بکشد و یا مقالاتی را در این زمینه منتشر نماید.

از این رو در معرفی ترجمه‌های جدید و قدیم قرآن کریم - غالباً و یا در همه موارد - به ترجمه‌های کامل قرآن پرداخته شده و یا مورد نقد و بررسی قرار گرفته و گاه در صدد معرفی ترجمه‌هایی بوده‌ایم که مترجمان ارجمندی در دست داشته‌اند و لکن تا زمان انتشار این ویژه‌نامه موفق به دریافت ردپای درستی از آنها نشده‌ایم که امیدواریم با نشر این ویژه‌نامه بتوانیم در شماره‌های آینده آنها را

نیز معرفی نماییم .

در این میان ترجمه هایی از آیات قرآن در میان کتاب ها بوده است که با این نگاه به آنها توجه نشده مثلاً ترجمه های مجموعه هایی که مباحث و مسائلی را از دیدگاه قرآن و روایات بررسی کرده اند که در هر صورت بسیاری از آیات را ترجمه و تبیین نموده اند ، از آن جمله می توانیم به کتاب ارجمند الحیاه اشاره کنیم و آیات بسیاری که در آن توسط استاد محمدرضا حکیمی و با دیدگاه خاص ایشان در مورد ترجمه ، ترجمه شده اند که در شماره ویژه الحیاه نیز نقد و معرفی از آنها منتشر شده است .^۳ شمار این آیات به حدود ۲۷۰۰ آیه می رسد که شامل بیش از ۱/۳ آیات قرآن می شود و می تواند منبعی قابل توجه و معتبر برای مراجعه مترجمان قرآن باشد و مناسب است امثال این آثار نیز در شمار ترجمه آیات قرآن و همچنین در بحث ترجمه متون مقدس اعم از آیات و روایات مورد توجه قرار گیرد .

چهارم

و آخرین سخن اینکه آنچه در این مجموعه فراهم آمده ، در حد توان و بضاعت بینات و بانیان آن است ، و علی القاعده جای بسیاری از مباحث اصولی و نیز نقد و معرفی ها و همچنین گزارش های ترجمه ها خالی است که امیدواریم با عنایت صاحبان دانش و قلم در شماره های آینده جبران شود . ان شاء الله

ضمناً از همه کسانی که ما را در فراهم آوردن این مجموعه یاری رسانده اند سپاس مندیم و از کسانی که مقالات دیگری به دفتر بینات ارسال داشته اند و به جهت این ویژه نامه و سایر ویژه نامه ها با تأخیر در چاپ و نشر مواجه شده پوزش می طلبیم و از درگاه بیکران صاحب قرآن مدد می جوئیم که بتوانیم بینات را که همیشه مرهون عنایت و توجه خواص بوده است به صورت دو ماهنامه یا ماهنامه منتشر کنیم . و آخر دعولنا ان الحمدلله رب العالمین .

۱ . عصمت بینارق ، خالد ارن ، کتابشناسی جهانی ترجمه ها و تفسیرهای چاپی قرآن مجید / ۲۶ ، ترجمه و نگارش : محمد آصف فکرت ، مشهد : بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی ، چاپ اول : ۱۳۷۳ .

۲ . همان .

۳ . بینات ، شناختنامه الحیاه / ۲ ، پاییز و زمستان ۸۲ ، ص ۱۱ و نیز در ص ۴۵ فهرست آیات آمده است .